

طراحی و اعتباربخشی الگوی مطلوب برنامه درسی رشته‌های کاردانش با رویکرد کارآفرینی

Designing and Validating an Optimal Pattern for Vocational Curriculum with an Entrepreneurial Approach

تاریخ دریافت مقاله: ۱۸/ ۰۱/ ۱۳۹۸؛ تاریخ پذیرش مقاله: ۲۲/ ۰۶/ ۱۳۹۸

A. Maghamdoost
J. Hatami (Ph.D)
E. Talae (Ph.D)
Gh. Shams (Ph.D)

ابوبکر مقام دوست^۱ جواد حاتمی^۲
ابراهیم طلایی^۳ غلامرضا شمس^۴

Abstract: The purpose of the present study was to design and validate an optimal model for vocational curriculum with an entrepreneurial approach. To accomplish research goals, a combination of document content analysis and Delphi methods was used. The selected statistical samples included 24 sources in relation to curriculum and entrepreneurship education as well as the number of 17 top-level entrepreneurs who were purposefully selected. The data collection techniques were a semi-structured interview with entrepreneurship specialists and qualitative analysis of texts. As the findings, the main components of entrepreneurship (creativity, innovation, teamwork, perseverance, risk taking and leadership) were extracted and next the curriculum model was presented based on each of the selected components in the form of four elements of the program. In the fourth section, the model was designed by 30 curriculum scholarship experts, which was the result of an accreditation that illustrates the desirability of a curriculum model.

Keyword: vocational curriculum, pattern design, accreditation, entrepreneurship approach

چکیده: هدف مقاله طراحی و اعتباربخشی الگوی مطلوب برنامه درسی رشته‌های کاردانش با رویکرد کارآفرینی بود. برای تحقق اهداف تحقیق، تلفیقی از روش‌های تحلیل محتوای اسنادی و دلفی استفاده شد. نمونه‌های آماری انتخاب شده شامل ۲۴ منبع در ارتباط با برنامه درسی و آموزش کارآفرینی و همچنین تعداد ۱۷ نفر از کارآفرینان برتر و ۱۷ نفر از متخصصان برنامه درسی است که بصورت هدفمند انتخاب شده بودند. فنون گردآوری داده‌ها عبارت از مصاحبه نیمه ساختاریافته فردی با متخصصان کارآفرینی و تحلیل کیفی متون بود. یافته‌های این پژوهش، در فعالیت اول و دوم استخراج مولفه‌های اصلی کارآفرینی (خلاقیت، نوآوری، کارگروهي، پشتکار، ریسک‌پذیری و رهبری) بود و در فعالیت سوم الگوی برنامه درسی بر اساس هریک از مولفه‌های برگزیده در قالب عناصر چهارگانه برنامه درسی تدوین گردید. در بخش چهارم الگوی طراحی شده توسط ۳۰ نفر از صاحب‌نظران برنامه ریزی درسی اعتبار بخشی شد، که نتیجه‌ی اعتباربخشی گویای مطلوبیت بالای الگوی برنامه درسی طراحی شده بود.

کلیدواژه‌ها: برنامه درسی کاردانش، طراحی الگو، اعتباربخشی، رویکرد کارآفرینی

۱. دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

maghamdoost@gmail.com

۲. استاد گروه تعلیم و تربیت، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
j.hatami@modares.ac.ir

۳. استادیار گروه تعلیم و تربیت، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
ebrahim.talae@gmail.com

۴. دانشیار گروه توسعه و رهبری آموزشی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

مقدمه و بیان مساله

آموزش و پرورش یکی از عوامل مهم توسعه اقتصادی تلقی می‌شود و برای پویایی و بالندگی آن ناگزیر است مدرسه را به دنیای واقعی پیوند بزند و در کنار ارایه‌ی دانش-های تخصصی در رشته‌های علمی، به دانش‌آموزان کمک کند دانش و مهارت‌هایی را کسب کنند که بتوانند در مواجهه با وضعیت و اقتضائات عصر جدید، از جمله کارآفرینی موفق باشند (سبحانی نژاد و مقدم، ۱۳۹۲).

کارآفرینی به توانایی استفاده‌ی موفقیت‌آمیز از ایده‌های نوآورانه در بازارهای رقابتی تجاری اشاره دارد و به طور کلی کارآفرینی، فعالیتی است که مستلزم اکتشاف، ارزشیابی، و استفاده از فرصت‌ها برای ارائه خدمات و وسایل جدید و سازماندهی کوشش‌هایی است که قبلاً وجود نداشته‌اند (رضوی محمودآبادی؛ قهرمان تبریزی؛ زارعی محمودآبادی، ۱۳۹۵).

موسسه کارآفرینی دانمارک^۱ (۲۰۱۴) بیان می‌کند: که موضوع کارآفرینی در همه کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه جایگاه ویژه‌ای دارد. توسعه فرهنگ کارآفرینی، ترویج و زمینه سازی برای آن یک ضرورت جدی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی برای هرکشوراست و کارآفرینی چیزی نیست که یک باره و ناگهان در ذهن کسی ایجاد گردد؛ بلکه نتیجه فرآیندی است که باید از ابتدای کودکی آغاز گشته و بتدریج در دوره‌های بالاتر تکمیل شود (سبزه، ۱۳۹۴).

در ایران بحث کارآفرینی و آموزش آن در شاخه‌ی کاردانش مطرح شده و در برنامه درسی جای گرفته است. کارآفرینی و طرح دیدگاه‌های نو و روزآمد در این‌باره، با توجه به جوان بودن جامعه ایرانی که جمعیت قابل توجهی از آن جویای کار هستند، ضرورتی دو چندان می‌یابد (محمدامین زاده، ۱۳۹۴).

شاخه‌ی کاردانش در نظام جدید آموزش متوسطه با هدف هدایت قابلیت‌های حرفه‌آموزی دانش‌آموزان و پرورش استعدادهای مهارتی آنان و تبدیل توانایی‌های علمی و بالقوه دانش‌آموزان به فعل و عمل و تربیت نیروی انسانی ماهر و نیمه ماهر

طراحی و اعتباربخشی الگوی مطلوب برنامه درسی رشته‌های ...

در جوامع در حال توسعه برای نیل به توسعه پایدار و ایجاد اشتغال مولد و کارآفرینی طراحی شده و دارای چهار زمینه صنعت، کشاورزی، خدمات و هنر است که هر زمینه نیز دارای رشته‌های متنوعی است که هر هنرجو با توجه به علاقه، نیازهای جامعه و امکانات موجود نسبت به انتخاب رشته اقدام می‌کند (ریاحی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۵).

جدول ۱: برخی از رشته‌های کاردانش در زمینه‌های چهارگانه

برخی از رشته‌های شاخه کاردانش در زمینه‌های مختلف			
زمینه خدمات (۱۱) (رشته)	زمینه هنر (۴۹ رشته)	زمینه کشاورزی (۳۳) (رشته)	زمینه صنعت (۶۰ رشته)
- امور اداری	- عکاسی	- مدیریت و برنامه ریزی	- برق ساختمان
- حسابداری مالی	- معماری داخلی	- تولید نهال و جنگل کاری	- الکترونیک صنعتی
- هتلداری	- تولید محتوا و انیمیشن	- زراعت غلات و حیوانات	- برق صنعتی
- امور خانواده	- سفالگری	- زراعت گیاهان	- مکانیک صنایع
- هوانوردی	- تصویر برداری	- علوفه‌ای و غده‌ای	- نساجی عمومی
- ایمنی و آتش نشانی	- چهره سازی	- مرغداری صنعتی	- کارهای عمومی
- مددکاری سالمندان	- نگارگری	- کشت گیاهان دارویی و زعفران	- ساختمان
- مددکاری افراد با نیروهای ویژه	- منبت کاری	- پرورش گیاهان جالیزی و سبزی	- کارهای فلزی ساختمان
	- نقاشی ایرانی	- تولید نهال و جنگل کاری	- تزئینات داخلی
	- نوازندگی ساز ایرانی	- پرورش گل و گیاه آپارتمانی	- ساختمان
		- پرورش میوه های دانه دار و دانه ریز	- نقشه کشی ساختمان
			- ماشین های الکتریکی

در جریان آموزش و پرورش هر دوره عوامل متعددی برای پرورش و شکوفایی استعداد‌های دانش‌آموزان دخیل هستند که یکی از مهمترین آن‌ها برنامه‌های درسی هستند که نقش تعیین کننده و موثری در تحقق اهداف و رسالت های نظام آموزشی دارند. همچنین برنامه های درسی یکی از مباحث مهم و چالش انگیز دانش بشری است و زمینه های فراوانی برای توسعه و گسترش برنامه درسی وجود دارد (فتحی واجارگاه، ۱۳۹۵). برنامه‌ی درسی عبارت است از یک سلسله وقایع آموزشی طراحی شده که به قصد تحقق نتایج آموزشی برای یک یا چند دانش آموز پیش بینی شده است (ملکی، ۱۳۹۵).

جدول ۲: رویکرد و جهت گیری کلی در برنامه درسی در شاخه کاردانش

تلقی در شاخه کاردانش				مولفه و اجزاء برنامه درسی ملی								
اکتساب شایستگی های فنی و غیر فنی دنیای کار، عمومی (حداقل های اجتماعی)				آرمان های تربیتی								
تحقق سطوح شایستگی ها بر اساس استانداردهای آموزشی				تلقی نسبت به فرایند یادگیری								
فرایند آموزش مبتنی بر شایستگی و اطمینان از تحقق آن بر اساس استاندارد عملکرد در هر تکلیف کارس و ایجاد شرایط برای تداوم آن				تلقی نسبت به فرایند آموزشی								
<table border="1"> <tr> <td>شایستگی عمومی</td> <td>شایستگی غیر فنی دنیای کار</td> <td>شایستگی فنی</td> <td>شاخه</td> </tr> <tr> <td>مدرسه ای</td> <td>مدرسه + محیط واقعی کار</td> <td>محیط واقعی کار</td> <td>کاردانش</td> </tr> </table>				شایستگی عمومی	شایستگی غیر فنی دنیای کار	شایستگی فنی	شاخه	مدرسه ای	مدرسه + محیط واقعی کار	محیط واقعی کار	کاردانش	تلقی نسبت به محیط یادگیری
				شایستگی عمومی	شایستگی غیر فنی دنیای کار	شایستگی فنی	شاخه					
مدرسه ای	مدرسه + محیط واقعی کار	محیط واقعی کار	کاردانش									
هنرجویان با ظرفیت ها و توانایی های گوناگون نقش فعال در کسب همه واحدهای شایستگی مبتنی بر استاندارد عملکرد وبا توجه موقعیت های خویش دارند.				تلقی نسبت به هنرجو								
سازماندهی محیط یادگیری به منظور تحقق صلاحیت های حرفه ای در دیگران.				تلقی نسبت به هنرآموز								
ارزشیابی پیشرفت تحصیلی مبتنی بر استانداردهای آموزشی ارزشیابی نهایی بر اساس استانداردهای صلاحیت های حرفه ای دنیای کار.				تلقی نسبت به فرایند ارزشیابی								

(اقتباس از سند طراحی مفهومی آموزش و تربیت فنی و مهارتی، ۱۳۹۶)

طراحی و اعتباربخشی الگوی مطلوب برنامه درسی رشته‌های ...

برای پرورش مهارت‌های کارآفرینی در هنرجویان به یک برنامه درسی با چاشنی کارآفرینی نیاز است که عبارت است از برنامه‌ای که مهارت‌های کارآفرینی را تقویت می‌نماید و قابلیت اجرا در سطح دانشگاه و مدارس را دارد و مبنای یادگیری در این برنامه انجام دادن است و شالوده این برنامه جامعه است. فلسفه برنامه این است که افراد ماهیت فعالیت کارآفرینی خودشان را از طریق نوآوری، خود اشتغالی و یا مالکیت کسب و کارهای کوچک کشف نمایند (لوسزکیو^۱، ۲۰۰۸).

آموزش کارآفرینی نقش مهمی در ایجاد دانش از طریق پژوهش و آزمایش‌های علمی و همچنین انتقال دانش و مهارت به دانش آموزان و کارآموزان دارد. متخصصان آموزش کارآفرینی را به عنوان ضرورتی برای تأثیرگذاری بر نگرش‌ها، آرمان‌ها و اهداف افراد در تلاش برای راه اندازی سرمایه گذاری های جدید معرفی کرده اند (اسچرام و لیتان^۲، ۲۰۰۹؛ اکس و آرمینگتون^۳، ۲۰۱۶).

آموزش کارآفرینی نوعی آموزش است که برای افراد به منظور توسعه ویژگی‌های کارآفرینی به کار گرفته می‌شود و به خوبی با خدمات پشتیبانی برای اجرای موفق کسب و کار دنبال می‌شود و می‌توان گفت که آموزش کارآفرینی به دنبال ایجاد دانش، مهارت و انگیزه در دانش‌آموزان برای تشویق کارآفرینی در زمینه‌های مختلف می‌باشد (اکانکوکو و کمبرادیکومو^۴، ۲۰۱۱).

بحث کارآفرینی و آموزش آن در ایران از دهه ۷۰ بعنوان یک درس تکمیل مهارت وارد شاخه‌ی کاردانش شده است که کتاب اول توسط محمد جواد آیت‌اللهی و عباس صدری و کتاب دوم در سال ۱۳۸۳ توسط محمود احمدپور داریانی و محمد عزیززی نوشته شده است و در نهصد و بیست و ششمین جلسه‌ی شورای عالی آموزش و پرورش مورخه‌ی ۱۳۹۴/۱۲/۱۰ واحد درسی دیگری با عنوان کارگاه نوآوری و کارآفرینی به برنامه درسی شاخه کاردانش و فنی و حرفه‌ای در خوشه

-
1. Luczkiw
 2. Schramm And Litan
 3. Acs And Armington
 4. Ekankumo & Kemebaradikumo
- ۱۲۱

شایستگی‌های غیر فنی وارد شده است که این درس، در ادامه درس‌های کار و فناوری، برای دانش‌آموزانی که شاخه نظری را انتخاب کرده‌اند تألیف شده است. در این کتاب هدف اصلی، آموزش آن دسته از مهارت‌هایی است که فرد را آماده می‌سازد تا به صورت تیمی یا انفرادی برای راه‌اندازی یک کسب و کار کوچک اقدام کند. مسیری که در این کتاب در نظر گرفته شده است ۳۲ گام دارد که به صورت اصولی دانش‌آموزان طی سال تحصیلی هر هفته در موقعیت یک گام مهارتی قرار می‌گیرند و بعد از آماده‌سازی خویش و کسب شایستگی، گام بعدی را برمی‌دارند.

با توجه به نتایج پژوهش (عبدی زاده و همکاران، ۱۳۹۱؛ هزارجریبی، ۱۳۸۲؛ مشایخ، ۱۳۸۶؛ خانی جزنی، ۱۳۸۶؛ خوب و همکاران، ۱۳۹۱؛ روشن و همکاران، ۱۳۹۳) و به باور (کوپ^۱، ۲۰۰۷؛ وبر^۲ و همکاران، ۲۰۰۹؛ نجل^۳ و لارسن^۴، ۲۰۱۳؛ ماتیسن^۵ و جانسن^۶، ۲۰۱۲) آموزش کارآفرینی و برنامه‌های درسی با رویکرد کارآفرینی می‌توانند بر تمایلات، روحیه و فرهنگ کارآفرینی و یا اشتغال فارغ‌التحصیلان تاثیرگذار باشد. در همین راستا و شواهد پژوهشی موجود (مهدی‌زاده، ۱۳۷۶؛ حق‌پرست، ۱۳۷۷؛ جلالی، ۱۳۷۹؛ پناهی، ۱۳۷۹؛ خانی، ۱۳۸۰؛ فتح‌آبادی و لرستانی، ۱۳۸۱؛ عطاران، ۱۳۸۱؛ برزگر، ۱۳۸۱ و ۱۳۸۲؛ شریعت زاده، ۱۳۸۲ و ۱۳۸۸؛ شعبانلو، ۱۳۸۱؛ سالمی، ۱۳۸۶؛ کاووسی، ۱۳۸۶؛ صالحی و همکاران، ۱۳۸۶؛ میرهادی، ۱۳۸۰؛ سالمی، ۱۳۸۶؛ حسن‌پور، ۱۳۸۰؛ حنیفی، ۱۳۸۰؛ داده‌های

-
1. Cope
 2. Weber
 3. Nagel
 4. Larsen
 5. Mathisen
 6. Johansen

طراحی و اعتباربخشی الگوی مطلوب برنامه درسی رشته‌های ...

مرکز آمار، ۱۳۹۷-۱۳۹۰؛ پارسا و گرائلی شیخ، ۱۳۹۰؛ معصومی و کاوندی، ۱۳۹۱؛ محمد امین زاده، ۱۳۹۴) نشان از ضعیف و ناکافی و نابارور بودن برنامه درسی موجود دارند. همچنین با توجه به اهمیت و ضرورت آموزش کارآفرینی در اسناد بالادستی (جدول ۳) نیاز به آموزش کارآفرینی و طراحی برنامه درسی کارآفرینی بیش از پیش احساس می‌گردد.

جدول ۳. اهمیت و ضرورت آموزش کارآفرینی در اسناد بالادستی

سند تحول بنیادین آموزش و پرورش: ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای، بند ۱ هدف‌های کلان سند تحول بنیادین ^۱ ، راهکار ۱/۶ ^۲ ، راهکار ۳/۵/۶ ^۳ ، راهکار ۱۸-۵ ^۴
سیاست‌های کلی ابلاغی کشور در بخش اشتغال (بندهای ۱ و ۲) ^۵
قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: اصل سوم (بندهای ۱۳ و ۱۲) ^۶ ، اصل بیست و هشتم ^۱ ، و اصل چهل و سوم (بندهای ۹ و ۲) ^۲ .

۱. تربیت انسانی موحد و مؤمن و معتقد به معاد و آشنا و متعهد به مسئولیت‌ها و وظایف در برابر خدا، خود، دیگران و طبیعت، حقیقت‌جو و عاقل، عدالت‌خواه و صلح‌جو، ظلم‌ستیز، جهادگر، شجاع و ایثارگر و وطن‌دوست، مهرورز، جمع‌گرا و جهانی‌اندیش، ولایت‌مدار و منتظر و تلاشگر در جهت تحقق حکومت عدل جهانی، با اراده و امیدوار، خودباور و دارای عزت نفس، امانتدار، دانا و توانا، پاکدامن و با حیا، انتخابگر و آزادمنش، متعلق به اخلاق اسلامی، **خلاق و کارآفرین و مقتصد و ماهر**، سالم و بانشاط، قانون‌مدار و نظم‌پذیر و آماده ورود به زندگی شایسته فردی، خانوادگی و اجتماعی براساس نظام معیار اسلامی می‌باشد.

۲. گسترش و تنوع دادن به حرف و مهارت‌های مورد نیاز جامعه و تعلیم متناسب و برنامه‌ریزی شده آن در همه دوره‌های تحصیلی و برای همه دانش‌آموزان.

۳. تنظیم و اجرای برنامه جامع کارآفرینی و مهارت آموزی برای تمام دوره‌های تحصیلی به ویژه دانش‌آموزان دوره متوسطه تا پایان برنامه پنجم توسعه در برنامه درسی و آموزشی.

۴. استقرار نظام خلاقیت و نوآوری در آموزش و پرورش در راستای تربیت جامع و بالندگی معنوی و اخلاقی و حمایت مادی و معنوی از مدیران، مربیان و دانش‌آموزان خلاق و نوآور و کارآفرین.

۵. ترویج و تقویت فرهنگ کار، تولید، کارآفرینی و استفاده از تولیدات داخلی به عنوان ارزش اسلامی و ملی با بهره‌گیری از نظام آموزشی و تبلیغی کشور- آموزش نیروی انسانی متخصص، ماهر و کارآمد متناسب با نیازهای بازار کار (فعلی و آتی) و ارتقاء توان کارآفرینی با مسؤلیت نظام آموزشی کشور (آموزش و پرورش، آموزش فنی و حرفه‌ای و آموزش عالی) و توأم کردن آموزش و مهارت و جلب همکاری بنگاه‌های اقتصادی جهت استفاده از ظرفیت آن‌ها.

۶. پی‌ریزی اقتصادی صحیح و عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی جهت ایجاد رفاه و رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه‌های تغذیه و مسکن و کار و بهداشت (بند ۱۲). تأمین خودکفایی در علوم و فنون صنعت و کشاورزی و امور نظامی و مانند این‌ها (بند ۱۳).

سیاست‌های کلی ابلاغی کشور در ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش (بند ۴-۸). ^۲
سیاست‌های کلی ابلاغی کشور در تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی (بند ۱۲). ^۳
سیاست‌های کلی جمعیت (بند ۸). ^۵
سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی. ^۶
پیش‌نویس سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه کشور (بند ۷۶). ^۷
قانون اهداف و وظایف آموزش و پرورش (ماده ۱). ^۱

۱. هر کس حق دارد شغلی را که بدان مایل است و مخالف اسلام و مصالح عمومی و حقوق دیگران نیست برگزیند. دولت موظف است با رعایت نیاز جامعه به مشاغل گوناگون، برای همه افراد امکان اشتغال به کار و شرایط مساوی را برای احراز مشاغل ایجاد نماید.

۲. تامین شرایط و امکانات کار برای همه به منظور رسیدن به اشتغال کامل و فرار دادن وسایل کار در اختیار همه کسانی که قادر به کارند ولی وسایل کار ندارند، در شکل تعاونی، از راه وام بدون بهره یا هر راه مشروع دیگر که نه به تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه‌های خاص منتهی شود و نه دولت را به صورت یک کارفرمای بزرگ مطلق درآورد.

۳. ترویج و تقویت فرهنگ کار، تولید، کارآفرینی و استفاده از تولیدات داخلی به عنوان ارزش اسلامی و ملی با بهره‌گیری از نظام آموزشی و تبلیغی کشور- آموزش نیروی انسانی متخصص، ماهر و کارآمد متناسب با نیازهای بازار کار (فعلی و آتی) و ارتقاء توان کارآفرینی با مسؤولیت نظام آموزشی کشور (آموزش و پرورش، آموزش فنی و حرفه‌ای و آموزش عالی) و توأم کردن آموزش و مهارت و جلب همکاری نگاه‌های اقتصادی جهت استفاده از ظرفیت آن‌ها.

۴. توانمندسازی و ارتقاء بهره‌وری نیروی کار با افزایش انگیزه، مهارت و خلاقیت و ایجاد تناسب بین مراکز آموزشی و پژوهشی با نیازهای بازار کار.

۵. توانمندسازی جمعیت در سن کار با فرهنگ سازی و اصلاح، تقویت و سازگار کردن نظامات تربیتی و آموزش‌های عمومی، کارآفرینی، فنی - حرفه‌ای و تخصصی با نیازهای جامعه و استعدادها و علائق آنان در جهت ایجاد اشتغال مؤثر و مولد.

۶. محور قراردادن رشد بهره‌وری در اقتصاد با تقویت عوامل تولید، توانمندسازی نیروی کار، سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف متناسب با نقش آنها در ایجاد ارزش، بویژه با افزایش سهم سرمایه انسانی از طریق ارتقاء آموزش، مهارت، خلاقیت، کارآفرینی و تجربه، تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی، سرمایه گذاری و اشتغال مولد.

۷. افزایش سهم آموزش‌های مهارتی در نظام آموزشی کشور.

با توجه به اهمیت موضوع آموزش کارآفرینی و خلا موجود در آموزش کارآفرینی در شاخه‌های کاردانش این پژوهش به دنبال طراحی و اعتباربخشی الگوی مطلوب برنامه درسی هنرستان‌های کاردانش با رویکرد کارآفرینی می‌باشد تا زمینه هر چه بیشتر اشتغال و کارآفرینی فارغ‌التحصیلان هنرستان‌های کاردانش را فراهم سازد و مشخص سازد که برنامه درسی مطلوب رشته‌های کاردانش با رویکرد کارآفرینی چه ویژگی‌های دارد؟ و تا چه حد این برنامه از نظر صاحب‌نظران دارای اعتبار است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر براساس هدف کاربردی است و در عین حال از حیث پارادایم تفسیری-اثبات‌گرایی است. روش پژوهش موجود در بخش اول و به منظور استخراج مولفه‌های کارآفرینی مبتنی بر روش تحلیل محتوای اسنادی است. روش تحلیل اسنادی، یعنی تحلیل آن‌دسته از اسنادی که شامل اطلاعات در مورد پدیده‌های است که قصد مطالعه آن‌ها را داریم به عبارت دیگر در این روش پژوهشگر، داده‌های پژوهشی خود را از بین منابع و اسناد جمع‌آوری می‌کند (صادقی فسایی؛ عرفان منش، ۱۳۹۴). **جامعه آماری** شامل کلیه متون نظری، پژوهشی داخلی و خارجی در دسترس، مراجع مرتبط و اسناد بالادستی نظام آموزش و پرورش کشور جمهوری

۱. ایجاد زمینه‌های لازم برای حفظ و تداوم استقلال فرهنگی، اقتصادی و سیاسی از طریق آشنا ساختن دانش‌آموزان به علوم و فنون و صنایع و حرف‌مورد نیاز جامعه بر اساس اولویت‌های موجود در کشور.

۲. ترویج و تقویت فرهنگ کار، تولید، کارآفرینی و اخلاق حرفه‌ای مبتنی بر ارزشهای اسلامی و ملی (بند ۱). آموزش و تربیت نیروی انسانی متخصص، ماهر و کارآمد متناسب با نیازهای بازار کار فعلی و آتی و ارتقای توان کارآفرینی (بند ۲).

کمک به تولید ثروت و کاهش فقر در جامعه از طریق توانمندسازی نیروی کار و کمک به افزایش اشتغال، خوداشتغالی و کاهش بیکاری (بند ۴)

فعال‌سازی سرمایه‌های انسانی به‌منظور توسعه کارآفرینی (بند ۱۰).

اسلامی ایران در ارتباط با کارآفرینی و آموزش کارآفرینی است که از بین ۵۰ سند ۲۴ سند به صورت هدفمند (۱۷ مطالعه خارجی، ۷ مطالعه داخلی) انتخاب و مطالعه شدند. در این بخش ابزار گردآوری داده ها چک لیست بوده که روایی صوری، محتوایی آن مورد تأیید ۳ نفر از متخصصان دانشگاهی قرار گرفت که در حوزه آموزش کارآفرینی فعالیت داشتند. به منظور حصول اطمینان از پایایی ابزار، از روش اجرای مجدد استفاده شد؛ بدین صورت که چک لیست نهایی شده در اختیار ۲ نفر تحلیلگر متخصص و آشنا با موضوع پژوهش قرار گرفت تا به طور هم زمان و مجزا با پژوهشگر اصلی چند سند را تحلیل کنند. سپس ضریب همبستگی داده های حاصل از تحلیل های انجام شده را پژوهشگر اصلی و متخصص مذکور هم زمان محاسبه کردند. نتیجه به دست آمده بیانگر ضریب همبستگی ۰/۹۱ بوده است که این مقدار، سطح بالا و مناسب پایایی ابزار را نشان می دهد.

در بخش دوم به منظور پاسخگویی به سوال اول و در راستای استخراج مولفه های کارآفرینی از روش دلفی استفاده شد که عبارت از روشی سیستماتیک در تحقیق برای استخراج نظرات از یک گروه متخصصان در مورد یک موضوع یا یک سؤال است (رزی، ۱۳۹۶) و شامل مراحل ذیل است:

۱. انتخاب هدف ۲. تعیین سوال پژوهش ۳. تعیین شرکت کنندگان ۴. انجام مصاحبه ۵. تحلیل مصاحبه ها ۶. جمع بندی

جامعه آماری پژوهش شامل دو بخش می باشد. بخش اول دربرگیرنده کلیه ی کارآفرینان برترکشوری در سال ۱۳۹۷ می باشد ($N=78$) و بخش دوم شامل متخصصان رشته برنامه ریزی درسی^۱ بوده ($N=69$) که با روش نمونه گیری گلوله برفی تعداد ۱۷ نفر کارآفرین و ۱۷ نفر متخصص انتخاب گردید. با استفاده از ابزار مصاحبه (از نوع نیمه ساختار یافته) نسبت به جمع آوری نظرات آنان اقدام شده

۱. اساتید دانشگاهی که در حوزه برنامه درسی کار دانش فعالیت آموزشی-پژوهشی انجام داده اند، کارشناسان دفتر تالیف کتب درس کار دانش و کارشناس دفتر کار دانش

طراحی و اعتباربخشی الگوی مطلوب برنامه درسی رشته‌های ...

است. در بخش سوم برای اعتباربخشی از پرسش‌نامه محقق ساخته که روایی آن توسط ۳ نفر از متخصصان برنامه درسی تایید شد و پایایی آن نیز با روش آلفای کرونباخ ۰/۸۷ تعیین شد، استفاده گردیده است. افراد شرکت کننده در اعتبار بخششی ۳۰ نفر از متخصصان برنامه درسی بودند که بصورت هدفمند انتخاب شده‌اند و برای تجزیه و تحلیل داده های به دست آمده از نرم افزار SPSS استفاده شده است.

یافته‌ها

سوال اول: برنامه درسی رشته های کاردانش با رویکرد کارآفرینی دارای چه ویژگی‌هایی است؟ برای پاسخگویی به سوال اول پژوهش در بخش اول و با توجه به روش تحلیل محتوای اسنادی مراحل زیر طی شده است.

مرحله اول: بررسی نمونه انتخاب شده با استفاده ابزار پژوهش و شناسایی مضمون مربوطه (توصیفی): در این مرحله آن دسته از اسناد و مطالعاتی که به صورت خاص به موضوع آموزش کارآفرینی پرداخته بودند، انتخاب گردیدند. برای یافتن اسناد و مطالعات مرتبط از کلید واژه‌های ذیل به فارسی و لاتین استفاده شده است:

جدول ۴. کلید واژه‌ها

پایگاه‌های معتبر	کلید واژه‌های پژوهش
Proquest, Science Direct, Springer, Ebsco, Eric, Sage, Google scholar, Web of science, SAGE Journals, Scopus ,Emerald Insight, Magiran, Noormags, SID ,....	Entrepreneur, Curriculum of entrepreneurship, Entrepreneurship Education, Entrepreneurship Education in vocational schools, Teaching goal/Objective/Content/ method/ Evaluation of Entrepreneurship Education, Entrepreneur features

در این مرحله تعداد ۶۰ سند به عنوان اسناد و پژوهش‌های اولیه انتخاب شدند که از این تعداد ۲۴ سند به عنوان نمونه انتخاب شده و با توجه به مولفه‌های کارآفرینی مورد بررسی قرار گرفتند که در جدول (۳) ذکر شده‌اند.

جدول ۵. نتایج حاصل از مطالعه اسنادی

عنوان منبع	مؤلفه‌ها	دیدگاه صاحب نظران و مطالعات صورت گرفته
قرآن کریم	ریسک پذیری، نوآوری	سوره رعد، آیه ۱۱
قرآن کریم	خلاقیت، نوآوری	سوره انبیاء، آیه ۸۰
قرآن کریم	رهبری، خلاقیت	سوره یوسف، آیه ۴۸
نهج الفصاحه، ش ۷۵۰	نوآوری	پاینده (۱۳۸۸)
Merriam-webster's intermediate dictionary	ریسک پذیری؛	فرهنگ لغت مریام وبستر
<u>Oxford Business English Dictionary</u>	برنامه ریزی، ابتکار عمل، آینده نگری؛	فرهنگ لغت کسب و کار
آیا کارآفرینی یک شغل جدید است؟	خلاقیت، نوآوری، ریسک پذیری؛	احمدپور داریانی (۱۳۸۱)
توسعه کارآفرینی و دانش آموختگان	خلاقیت، قدرت تصمیم‌گیری، ریسک پذیری	هزار جریبی (۱۳۸۲)
بررسی و سنجش ویژگی‌های کارآفرینی مدیران - مطالعه موردی: شرکت مخابرات	ریسک پذیری، برنامه‌ریزی	جهانگیری و کلانتری ثقفی (۱۳۸۷)
بررسی رابطه کارآفرینی سازمانی با خلاقیت در سازمان فنی و حرفه ای شهرستان گچساران	پشتکار، مسئولیت‌پذیری، ریسک‌پذیری، نوآوری، خلاقیت، انعطاف‌پذیری	طاهری، جهرمی و ترابی (۱۳۸۹)
تبیین ابعاد و مولفه‌های نگرش جامع کار آفرینی و تحلیل آن در محتوای کتب درسی عمومی	نوآوری، خلاقیت، مساله‌گشایی، برنامه ریزی، کارگروهی، استفاده از فرصت‌ها، اعتماد به نفس، مسئولیت	سبحانی نژاد و مقدم (۱۳۹۲)

۱. انَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوْا مَا بِاَنْفُسِهِمْ.

۲. وَعَلَّمَآءَ صَنَعَةَ الْبَوَسِ لَكُمْ لِيُخَصِّنْكُمْ مِنْ اَبْسِكُمْ ۗ فَهَلْ اَنْتُمْ شَاكِرُونَ.

۳. ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ اِلَّا قَلِيْلًا مِمَّا تُخَصِّنُوْنَ

۴. خداوند بنده مومنی را دوست دارد که خود دارای حرفه و پیشه جدیدی باشد.

عنوان منبع	موفقه‌ها	دیدگاه صاحب نظران و مطالعات صورت گرفته
تکمیل مهارت متوسطه کار دانش	پذیری، انعطاف‌پذیری، ریسک پذیری و خوش‌بینی	
فرهنگ لغات کارآفرینی (به همراه تعاریفی از برخی از اصطلاحات)	خلاقیت، نوآوری، رهبری	فاطمه عسگریان دهکردی (۱۳۹۳)
Module for Entrepreneur Studies	ریسک پذیری	روکستار ^۱ (۲۰۰۸)
Fundamentals of Entrepreneurship	قدرت رهبری، ریسک پذیری	بوردوش ^۲ (۲۰۱۰)
Defining entrepreneurship	انعطاف پذیری، سازگاری	دای مازی ^۳ (۲۰۱۰)
The role of the entrepreneur in small business success: the Entrepreneurship	کارگروهی	دریسن و زوارت ^۴ (۲۰۱۰)
Seven Characteristics of Highly Effective Entrepreneurial Employees	پشتکار، جسارت، سخت‌کوشی	هادزیم ^۵ (۲۰۱۰)
Entrepreneurship into Technical, Vocational Education and Training (TVET) In Nigeria	خلاقیت، نوآوری	کوپ (۲۰۱۱)
Fundamentals of Entrepreneurship	نوآوری	کام ^۶ (۲۰۱۲)
TVET and entrepreneurship skills	قدرت رهبری، نوآوری، خلاقیت	بداوی ^۷ (۲۰۱۳)
Characteristics and attitudes of successful entrepreneurs	خلاقیت، نوآوری، ریسک پذیری	مانگیا ^۸ (۲۰۱۳)

1. Rockstar
2. Burdus
3. Di-Masi
4. Driessen & Zwart
5. Hadzima
6. Com
7. Badawi
8. Mongia

عنوان منبع	مؤلفه‌ها	دیدگاه صاحب نظران و مطالعات صورت گرفته
Using the action research process to design entrepreneurship education at Cenderawasih University	نوآوری	گلدستین ^۱ (۲۰۱۶)
Entrepreneurship education at Indian industrial training institutes – a case study of the prescribed, adopted and enacted curriculum in and around Bangalore	خلاقیت، نوآوری، تخیل، ابتکار عمل، حل مساله	زنر، کومار و پیلز ^۲ (۲۰۱۷)
Personality Traits of Entrepreneurs: A Review of Recent Literature	نیاز به موفقیت، کانون کنترل، خودکارآمدی، ریسک پذیری، نوآوری، گشودگی، هوشیاری، سازگاری	پیکالا کیر و ویلیام ^۳ (۲۰۱۷)
Enterprise and Entrepreneurship Education: Guidance for UK Higher Education Providers	ابتکار عمل، قبول مسئولیت، مدیریت ریسک، کنجکاوی، روشن فکری، انعطاف پذیر، یافتن خلاقانه مسائل و حل آن‌ها، قدرت مذاکره با دیگران، قدرت نفوذ دیگران، آگاهی مالی، قدرت رهبری	آژانش تضمین کیفیت ^۴ (۲۰۱۸)
The Global Entrepreneurship Index	نوآوری، رهبری	زولتان، لاسزلو و لیود ^۵ (۲۰۱۸)

-
1. Goldstein
 2. Zenner, Kumar & Pilz
 3. Pekkala Kerr & William
 4. The Quality Assurance Agency
 5. Zoltán, László & Lloyd

طراحی و اعتباربخشی الگوی مطلوب برنامه درسی رشته‌های ...

مرحله دوم: حذف مضامین تکراری و دسته بندی موارد مربوطه با عنایت به ارتباط و نزدیکی مضامین (سطح توصیفی): در این مرحله مضامین تکراری حذف شده و دسته بندی جدیدی ایجاد شد.

ریسک پذیری ، نوآوری، خلاقیت، رهبری، برنامه ریزی، ابتکار عمل، آینده نگری، قدرت تصمیم‌گیری، پشتکار، مسئولیت‌پذیری، انعطاف پذیری، مساله گشایی، کارگروهي، استفاده از فرصت‌ها، اعتماد به نفس، سازگاری، جسارت، سخت‌کوشی، تخیل، خودکارآمدی، گشودگی، هوشیاری، قدرت مذاکره با دیگران، قدرت نفوذ دیگران؛

مرحله سوم: با توجه به مرحله ۲ مضامین دسته بندی شده نام گذاری شدند: در این مرحله از بین مولفه‌هایی که از نظر معنایی با هم قرابت بیشتری داشتند، حذف شده و یکی از مفاهیم که جمیع دیگر مفاهیم هم معنی باشد برگزیده شده و دسته بندی جدیدی ایجاد گردید:

جدول ۶. دسته بندی مولفه‌های حاصل از مرحله سوم

دسته بندی جدید	مولفه‌های استخراج شده در مرحله دوم
ریسک پذیری	ریسک پذیری، استفاده از فرصت‌ها، قدرت تصمیم‌گیری؛
پشتکار	پشتکار، اعتماد به نفس، سازگاری، جسارت، سخت‌کوشی؛
خلاقیت و نوآوری	نوآوری، گشودگی، هوشیاری، خلاقیت، ابتکار عمل، مساله گشایی؛
رهبری	رهبری، برنامه ریزی، آینده نگری، مسئولیت‌پذیری، خودکارآمدی، قدرت مذاکره با دیگران، قدرت نفوذ در دیگران؛
کارگروهي	کارگروهي، مسئولیت‌پذیری، انعطاف پذیری، سازگاری، قدرت مذاکره با دیگران، قدرت نفوذ دیگران؛

در بخش دوم و برای پاسخگویی به سوال اول پژوهش از روش دلفی با استفاده از مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شده است:

مرحله اول. انتخاب هدف: انتخاب واستخراج مولفه‌های کارآفرینی برای طراحی الگوی

مطلوب برنامه درسی بر اساس آن

مرحله دوم. تعیین سوال پژوهش: مهمترین خصلتهایی که باید در یک هنرجو نهادینه شود

تا بتواند فردی با روحیه کارآفرینی تربیت گردد، کدامند؟

مرحله سوم. تعیین شرکت کنندگان: با ۷۸ نفر از کارآفرینان برتر کشوری که توسط

تشکل‌های دانشجویی (کالک) تهیه شده بود و همچنین تعداد ۶۹ نفر از متخصصان

برنامه درسی جهت مصاحبه تماس گرفته شد که در نهایت ۱۷ نفر کارآفرین و ۱۷ نفر

متخصص برنامه درسی انتخاب گردیدند.

جدول ۷. لیست کارآفرینان برتر کشوری برای انجام مصاحبه

استان	تحصیلات - رشته	زمینه کاری	کارآفرین
بوشهر	فوق لیسانس مدیریت	حمل و نقل	۱
همدان	دیپلم تجربی	پزشکی	۲
تهران	لیسانس برق	نساجی و منسوجات	۳
تهران	دکتری علوم و تکنولوژی هسته‌ای	پزشکی	۴
تهران	دکتری برق	صنایع پالایشگاهی	۵
ایلام	دکتری MBI	لوله و اتصالات	۶
ایلام	لیسانس IT	فناوری	۷
مازندران	لیسانس برق الکترونیک	طراحی و مهندسی	۸
کرمانشاه	فوق لیسانس IT	نرم افزارهای کامپیوتری	۹
گیلان	لیسانس مهندسی	ماشین سازی	۱۰
هرمزگان	دکتری پزشکی	صنایع غذایی	۱۱
کردستان	لیسانس عمران	آب و فاضلاب	۱۲
مرکزی	فوق لیسانس ماشین آلات	دانش بنیادین	۱۳
کردستان	فوق لیسانس MBI	مواد بهداشتی	۱۴
خراسان رضوی	فوق لیسانس فناوری اطلاعات	فناوری	۱۵
همدان	دیپلم اقتصاد	صنایع غذایی	۱۶
خراسان جنوبی	فوق لیسانس مدیریت بازرگانی	سیستم‌های گرمایشی	۱۷

جدول ۸. مشخصات متخصصان برنامه درسی

ردیف	رشته تحصیلی	جنسیت	رتبه علمی
۱	برنامه‌ریزی درسی	زن	استادیار
۲	برنامه‌ریزی درسی	مرد	دانشیار
۳	برنامه‌ریزی درسی	مرد	استاد
۴	برنامه‌ریزی درسی	مرد	دانشیار
۵	برنامه‌ریزی درسی	زن	هیئت علمی
۶	برنامه‌ریزی درسی	مرد	دانشیار
۷	برنامه‌ریزی درسی	مرد	استادیار
۸	برنامه‌ریزی درسی	زن	استادیار
۹	برنامه‌ریزی درسی	مرد	استادیار
۱۰	برنامه‌ریزی درسی	مرد	استاد
۱۱	برنامه‌ریزی درسی	مرد	دانشیار
۱۲	برنامه‌ریزی درسی	مرد	کارشناس دفتر کار دانش
۱۳	برنامه‌ریزی درسی	مرد	کارشناس دفتر کار دانش
۱۴	تکنولوژی آموزشی	مرد	کارشناس دفتر کار دانش
۱۵	برنامه‌ریزی درسی	زن	کارشناس دفتر تالیف کتب درسی
۱۶	برنامه‌ریزی درسی	مرد	کارشناس دفتر تالیف کتب درسی
۱۷	مدیریت آموزشی	مرد	کارشناس دفتر تالیف کتب درسی

مرحله چهارم. انجام مصاحبه و تحلیل مصاحبه‌ها: در این پژوهش با توجه به دامنه‌ی گسترده و متفاوت دانش و عملکردهای مصاحبه شونده‌ها و اهمیت تجارب ارزشمند آن‌ها، از بین مدل‌های مختلف مصاحبه، مصاحبه‌ی نیمه‌ساختاریافته انتخاب شد. مصاحبه نیمه‌ساختاریافته مصاحبه‌ای است که در آن سؤالات طبقه‌بندی و از قبل طرح ریزی شده‌اند، ولی پاسخ‌ها چنین نیستند. از تمامی مشارکت‌کنندگان پرسش‌های مشابهی می‌شود ولی آنها آزادند که پاسخ خود را به هر طریقی که مایلند ارائه دهند (دلاور، ۱۳۹۶). پس از تعیین مصاحبه‌شوندگان هماهنگی لازم برای زمان و مکان تشکیل جلسه مصاحبه صورت گرفت. سطح همکاری در همه‌ها

یکسان نبود، تعدادی از مصاحبه شونده‌گان اعلام کردند امکان مصاحبه‌ی حضوری ندارند به همین جهت محقق با تماس تلفنی و استفاده از برنامه‌ی واتس‌آپ این کار را انجام داد. قبل از تشکیل جلسه مصاحبه، سؤال مصاحبه، اهداف پژوهش، مفاهیم و مولفه‌های مرتبط با الگو در اختیار مصاحبه شونده‌گان قرار گرفت. به‌منظور ثبت داده‌های کیفی و حفظ کامل اطلاعات ارائه‌شده از سوی مصاحبه‌شونده‌گان مصاحبه‌های حضوری توسط دستگاه تلفن همراه ضبط و در ادامه روی کاغذ پیاده سازی شد. پس از اشباع و تکراری شدن واحدهای معنایی و مولفه‌های مستتر در آن انجام مصاحبه مورد متوقف گردید. بعد از تحلیل محتوای مصاحبه، در کنار تحلیل محتوای متون دیگر، مولفه‌های نهایی برای شکل‌گیری الگو نمایان شدند.

جدول ۹. مولفه‌های استخراج شده حاصل از مصاحبه با کارآفرینان و متخصصان برنامه درسی

کد مصاحبه شونده	خصلت/ویژگی‌های استنباط شده از متن مصاحبه انجام شده	کد مصاحبه شونده	خصلت/ویژگی‌های استنباط شده از متن مصاحبه انجام شده
۱	پشتکار، تعهدکاری، قدرت رهبری، هدفمندی، انعطاف پذیری	۱۸	خلاقیت، بلندنظری، کنجکاوی، به روز بودن
۲	نوآوری، به‌روز بودن	۱۹	روحیه‌ی همکاری و کار گروهی، ریسک پذیری
۳	توانایی برنامه‌ریزی، تشخیص فرصت‌ها، قدرت رهبری	۲۰	تصمیم‌گیری درست، تشخیص اولویت‌ها، پشتکار
۴	خیرخواه، بانرژی، هدفمند	۲۱	توانایی کارگروهی
۵	ریسک‌پذیری، استقلال، سماجت، توانایی تفکر انتقاد	۲۲	خلاقیت، نوآوری، پشتکار، پیگیر
۶	صداقت، اعتماد به نفس، پشتکار	۲۳	ریسک‌پذیری، نوآوری
۷	توانایی تشخیص تغییرات	۲۴	نیازسنجی، خلاقیت، دیدن فرصت‌ها
۸	تنوع‌طلبی، ارزش‌آفرینی	۲۵	خلاقیت، جسارت، توانایی کارگروهی

کد مصاحبه شونده	خصلت/ویژگی‌های استنباط شده از متن مصاحبه انجام شده	کد مصاحبه شونده	خصلت/ویژگی‌های استنباط شده از متن مصاحبه انجام شده
۹	پشتکار، خلاقیت، ریسک پذیری	۲۶	خستگی ناپذیری
۱۰	نوآوری، ریسک پذیری	۲۷	برنامه ریزی، انعطاف پذیری
۱۱	خردمندی	۲۸	پشتکار
۱۲	خلاقیت، سرمایه گذاری، ایده پردازی	۲۹	مسئولیت پذیری، ریسک پذیری،
۱۳	به روز بودن، پشتکار، صبور	۳۰	تعهد، انعطاف پذیری، قدرت رهبری
۱۴	ریسک پذیری، انعطاف پذیری	۳۱	توانایی کارگروهی
۱۵	خستگی ناپذیری، خلاقیت	۳۲	ریسک پذیری، نועدوستی
۱۶	قدرت رهبری، توانایی کار تیمی	۳۳	نوآوری، ریسک پذیری، خلاقیت
۱۷	فرصتگرا، خوشبینی، متقد، نوآور	۳۴	خلاقیت، ریسک پذیری

مرحله پنجم جمع‌بندی: در این مرحله با توجه به فراوانی هر یک از مولفه‌ها، مولفه‌هایی که بیشتر تکرار شده‌اند به عنوان مولفه‌های اصلی برگزیده شده‌اند: **خلاقیت، نوآوری، کارگروهی، ریسک‌پذیری، پشتکار و رهبری.**

با مقایسه حاصل از دیدگاه صاحب‌نظران و بررسی حاصل از مطالعات اسنادی مهمترین ویژگی‌های مورد تاکید به شرح ذیل مشخص شدند: **خلاقیت، نوآوری، ریسک‌پذیری، پشتکار و عزم، کارگروهی، رهبری؛**

جدول ۱۰. نتایج آزمون کندال W به منظور بررسی میزان توافق بین مصاحبه شوندگان

شاخصها عبارات استخراجی	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین رتبه	سطح معنی داری
خلاقیت	۴/۰۰	۰/۸۵	۱۰/۰۴	۰/۰۰۲
نوآوری	۳/۸۳	۰/۷۱	۸/۷۹	۰/۰۱۴
ریسک پذیری	۳/۷۵	۰/۶۲	۸/۳۸	۰/۰۴۱
پشتکار	۳/۸۳	۰/۸۳	۸/۷۱	۰/۰۳۳
کارگروهی	۴/۰۸	۰/۶۶	۱۰/۳۸	۰/۰۰۲
رهبری	۴/۰۸	۰/۹	۱۰/۸۳	۰/۰۱۹

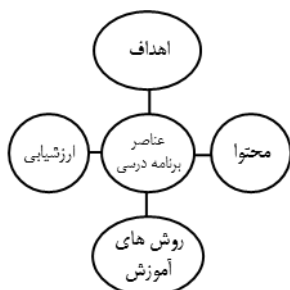
به منظور حصول اطمینان از توافق بین مصاحبه شوندگان در راستای عبارات استخراجی از آزمون تائو کندال استفاده شد بر اساس نتایج بدست آمده میزان توافق بین مصاحبه شوندگان در ۶ عبارت استخراجی در سطح معنا داری (۰/۰۵- α) از لحاظ آماری معنی دار می‌باشد (جدول شماره ۱۰).

مرحله‌ی چهارم از روش تحلیل محتوای اسنادی. ارایه‌ی الگو با توجه به سوابق پژوهشی و ابعاد شناسایی شده (سطح استنتاجی): با توجه به مراحل ذکر شده فوق در بخش تحلیل اسنادی و مصاحبه تعداد ۶ مولفه به عنوان مولفه‌های اصلی انتخاب شده و بر اساس آن به ارایه الگوی مطلوب برنامه درسی پرداخته شده است. با عنایت به الگوهای مختلف در طراحی برنامه درسی از منطبق برنامه ریزی درسی تایلری در طراحی الگوی برنامه درسی موجود استفاده شده است: **هدف، محتوی، روش تدریس و ارزشیابی**

در ادامه، نتایج حاصل از بررسی مبانی نظری و متون و مصاحبه‌ها پس از تجمیع و حذف مؤلفه‌های مشابه، جهت اعتباریابی در اختیار متخصصان قرار گرفت. پس از اعتباریابی توسط

طراحی و اعتباربخشی الگوی مطلوب برنامه درسی رشته‌های ...

متخصصان و اعمال تعدیل‌ها، الگوی برنامه درسی با رویکرد کارآفرینی برای دوره شاخه کاردانش به قرار شکل زیر بدست آمد.

شکل ۱. الگوی برنامه درسی پیشنهادی هنرستان‌های کاردانش با رویکرد کارآفرینی

شرح مختصات الگوی پیشنهادی

با نظر به یافته‌های پژوهش در طراحی الگوی برنامه درسی هنرستان‌های کاردانش با رویکرد کارآفرینی، مختصات الگوی پیشنهادی به قرار زیر است:

جدول ۱۱. شرح مختصات الگوی برنامه درسی پیشنهادی

هدف کلی: تربیت هنرجویانی کارآفرین با نهادینه کردن مهارت‌های خلاقیت، نوآوری، کارگروهی (تیمی)، پشتکار، قدرت رهبری و ریسک‌پذیری در آن‌ها؛
اهداف نهادینه شدن خلاقیت و خلاقانه اندیشیدن و عمل کردن؛ توانایی تبدیل ایده‌های حاصل از خلاقیت به طرح‌های قابل اجرا؛ توانمندی انجام کارگروهی و همکاری با دیگران در انجام فعالیت‌ها؛ توانایی پیگیری و دنبال کردن اهداف تا رسیدن به نتیجه مطلوب؛ توانایی سازمان‌دهی، برنامه‌ریزی و نفوذ در افراد برای رسیدن به اهداف مورد نظر؛ توانایی اقدام برای دستیابی به اهداف در شرایط مبهم؛
محتوا فنون مذاکره و اقتناع: تعریف مفهوم مذاکره و اقتناع، اصول مذاکره، شناخت انواع مذاکره و استراتژی‌های مذاکره، شناخت فرایند مذاکره، مدیریت زمان، شخصیت‌شناسی در مذاکره، کاربرد هوش هیجانی در مذاکره، مدیریت فضای مذاکره، مدیریت تعارض، تاکتیک‌های مذاکره، کاربرد اصول مذاکره در بازاریابی و فروش، اخلاق در مذاکره، فن بیان، زبان بدن، مهارت گوش دادن فعال، هنر داستان‌نویسی، گزارش‌نویسی، اسلایدسازی و آشنایی

با نرم افزارهای مربوط؛

تصمیم گیری و تصمیم سازی: تعریف مفاهیم تصمیم گیری و تصمیم سازی، انواع و مدل های تصمیم گیری، فرایند تصمیم گیری، اهمیت تصمیم گیری، نقش تصمیم سازی و تصمیم سازی در تصمیم گیری، آشنایی با مهارت و هنر حل مسأله، نقش و اهمیت مهارت تصمیم گیری در کسب و کار؛

بازاریابی: تعریف مفهوم بازاریابی، انواع بازاریابی، کاربردهای بازاریابی، آشنایی با انواع بازار، طراحی بستر و شبکه های اینترنتی محلی (LAN) برای ایده های نو جهت تقویت مهارت تبلیغات کالا و محصولات، آموزش نحوه راه اندازی بازارچه های الکترونیکی (با استفاده از شبکه های اجتماعی)، آموزش عقد انواع قرارداد و شیوه های تبلیغ محصولات؛

مشتری مداری: آشنایی با مفهوم مشتری، اهمیت مشتری مداری بر موفقیت در کسب کار، محیط مشتری مدارانه، مراحل جذب و ارتباط با مشتریان، مهارت های ارتباط با مشتریان، خلاقیت و نوآوری در نحوه برخورد با مشتری، تحلیل خصوصیات مشتریان؛

مدیریت کسب و کار: آموزش مفهوم کسب و کار، انواع کسب و کار، فرایند ثبت و تاسیس شرکت ها، مبانی کسب و کار در اقتصاد ایران، راه اندازی کسب و کار شبیه سازی شده، تدوین طرح کسب و کار، نحوه محاسبه صورت و هزینه و پیش بینی درآمدهای شروع یک کسب و کار؛

امور مالی: مفهوم پول، سود، ضرر، بودجه، بدهی، وام، بودجه، مالیات، رشد و توسعه اقتصادی، مدیریت بدهی، مدیریت سرمایه، نقش مالیات در شکوفایی اقتصادی، ورشکستگی، انواع اسناد مالی، بانک ها، نقش بانک ها در اقتصاد، انواع پرداخت ها (الکترونیکی و ...)، بازار سهام و سرمایه، تهیه گزارش های مالی؛

پروژه: مفهوم پروژه، مقدمات انجام پروژه، فرایند انجام پروژه، انواع پروژه، معرفی و انجام پروژه های مربوط به رشته های مهارتی کار دانش، بازدید از صنایع کوچک محلی، شبیه سازی ها؛

اخلاق مداری: ارزش کار و تلاش، کسب حلال، انصاف و عدالت، تعاون، وفای به عهد، پرهیز از اسراف و تبذیر، اخلاق اسلامی، شجاعت و شهامت، پیوند کسب و کار با اخلاق، مسئولیت های اخلاقی در کسب و کار، مسایل اخلاقی در تبلیغات و بازاریابی، مسایل اخلاقی در کسب رضایتمندی مشتریان، ارزش و اهمیت کسب و کار در اسلام، رابطه کار و عبادت، مفاهیم احتکار، ربا و کم فروشی در اسلام.
درس آزاد: با عنوان تخلیث را بکار ببنداز (تکمیل طرح های ناتمام)

روش های آموزش

کارورزی، آموزش دوگانه، روش بارش مغزی، روش اسکمپر یا سوالات ایده برانگیز، تکنیک سینکتیکس (بدیعه پردازی)، مهندسی مجدد فرایندهای کسب و کار، شش کلاه تفکر، الگوی یادگیری مبتنی بر عمل، یادگیری مبتنی بر فرصت، یادگیری مسأله محور یا حل مسأله، ایفای نقش؛

روش‌های ارزشیابی

خود ارزیابی، چک لیست‌های مشاهده‌ای، ارزیابی فرایندی و نتیجه محور، ارزشیابی مبتنی بر عمل، ارزشیابی به وسیله شبیه‌سازها، ارزشیابی توسط همتایان، پرسش‌نامه ارزشیابی، مصاحبه با والدین، ارزشیابی استاد کاری؛

مبانی فلسفی، روانشناختی، جامعه‌شناختی و علمی الگوی برنامه درسی رشته‌های کارندان

مبنای فلسفی: مبنای فلسفی الگو بر اساس فلسفه پراگماتیسم می‌باشد. نگاه پراگماتیسم به هستی به عنوان موضوعی در حال تغییر و این که انسان می‌تواند هستی را تجربه کند و از نو بسازد موجب می‌شود که هدف اصلی تعلیم و تربیت این مکتب، در بازسازی مستمر این تجارب تعریف شود (کراور و اوزمن، ۱۳۹۶). تعلیم و تربیت خود زندگی است و شاگردان به دور از مقررات و انضباط‌های خارجی به اکتساب تجارب واقعی زندگی دست می‌زنند. تفسیر معرفت از نظر پراگماتیسم موجب می‌شود تا شاگردان به استفاده از روش‌های علمی برای حل مسأله‌های اجتماعی خویش اقدام کنند. پرورش قوه قضاوت صحیح یکی از اهداف مهم پراگماتیسم در این بخش است. استفاده از علایق، تجارب و یافته‌های شاگردان در کسب تجارب جدید یک اصل اساسی معرفت‌شناسی پراگماتیستی است (رایان و کوپر^۱، ۲۰۱۶).

مبنای روانشناختی: مبنای روان‌شناختی الگو بر اساس دیدگاه سازنده‌گرایی می‌باشد. در این دیدگاه، یادگیرندگان بر اساس تجارب شخصی خود، دانش و مهارت‌ها را می‌سازند و این کار را به طور فعال انجام می‌دهند و می‌توان گفت بر نقش فعال یادگیرنده از درک و فهم و معنی بخشیدن به اطلاعات تاکید می‌کند (سیف، ۱۳۹۷). این نظریه تاکید دارد که آموزش باید یادگیری شاگردان را در زمینه‌های واقعی و در تجارب اجتماعی آن قرار دهد (تقی زاده و همکاران، ۱۳۹۷). به این دلیل که هدف آموزش در الگوی طراحی شده آموزش کارآفرینی با نهادینه کردن مولفه‌های آن در جهت نقش‌آفرینی در اجتماع (محیط واقعی زندگی) می‌باشد و

دربردارنده‌ی دانش نظری و عملی می‌باشد؛ با استناد به نظریه سازنده گرایی و تاکید بر این که کلاس درس باید آینه جامعه و آزمایشگاه زندگی واقعی باشد (شریعتمداری، ۱۳۹۴) و خود آن‌ها مهارت‌ها و دانش خود را بسازند، از این رو این مهارت‌ها در بستری ساخت و سازگرایانه در هنرجویان شکل می‌گیرد.

مبنای جامعه‌شناختی: در الگوی طراحی شده، کلاس درس برای هنرجویان، به منزله‌ی گروه پویای اجتماعی است و هنرستان و کارگاه‌ها به مثابه یک نهاد اجتماعی در جهت رشد و تربیت اجتماعی یا همان اجتماعی شدن است. جاری ساختن روح روش تحقیق [واحد پروژه، پودمان‌ها و کارورزی] در خلال برنامه‌درسی در پرورش تفکر انتقادی و خلاق در فراگیران از طریق سازمان‌دهی فعالیت‌ها در سطوح مختلف، موجب پیشرفت و توسعه اجتماعی، شکوفایی استعدادهای هنرجویان، معنی‌دار کردن آموزش و یادگیری خواهد شد. آن‌ها به تدریج یاد می‌گیرند که به‌طور عاقلانه و سازنده‌ای در فعالیت‌های در حال توسعه‌ی گروه‌های اجتماعی مشارکت کنند. هدف به جای انتقال صرف دانش و معلومات، پرورش قدرت عقلانی فراگیران به وسیله‌ی خلق تجربیات است. یادگیری از طریق عمل، روش‌ها و الگوی اجتماعی مناسبی را برای کسب تجربیات ارزنده و پربار در راه رشد و کمال اجتماعی با تعاون، همکاری، عضویت مسئولانه و روابط انسانی در مدرسه و کلاس درس ایجاد می‌نماید.

مبنای علمی: در الگوی طراحی شده برای طراحی چارچوب برنامه از لحاظ عناصر برنامه، از منطق برنامه ریزی درسی تایلری استفاده شده است. تایلر (۱۹۴۹) در منطق برنامه ریزی درسی خود روش‌های مواجهه با چهار سؤال زیر را مورد بررسی قرار داده است: ۱- مدارس بایستی در جستجوی دستیابی به چه اهداف آموزشی باشد؟، ۲- برای دستیابی به این اهداف، تجربیات یادگیری چگونه بایستی انتخاب شوند؟، ۳- چگونه می‌توان این تجربیات تربیتی را به منظور آموزش اثربخش، سازماندهی کرد؟ ۴- چگونه می‌توان اثربخشی این تجربیات یادگیری را ارزیابی کرد؟ (خسروی و کافی زاده، ۱۳۹۱).

سوال دوم: برنامه درسی طراحی شده از منظر متخصصان تا چه حد دارای اعتبار است؟

شاخص‌ها	مقدار ضریب	خطای استاندارد	مقدار T	سطح معنی داری	نمونه معتبر
خلاقیت	۰/۹۲	۰/۰۶	۱/۸۵	۰/۰۰۲	30
نوآوری	۰/۸۷	۰/۱۲	۳/۱۴	۰/۰۴۱	30
ریسک پذیری	۰/۷۹	۰/۲۳	۲/۶۷	۰/۰۳۲	30
پشتکار	۰/۹۱	۰/۳۱	۴/۰۶	۰/۰۰۱	30
کارگروهی	۰/۸۹	۰/۶۴	۲/۳۳	۰/۰۳۳	30
رهبری	۰/۸۸	۰/۶۸	۴/۲۲	۰/۰۰۱	30

جهت بررسی سوال دوم از آزمون ضریب کاپای کوهن بر اساس دیدگاه ۳۰ نفر از متخصصان برنامه ریزی درسی استفاده گردید.

نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که ضریب توافق بین افراد در عبارات مورد مطالعه نظر آماری معنادار است ($p < 0/05$). سایر شاخص‌های بررسی شده در جدول شماره ۱۲ مشاهده می‌گردد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

هدف این پژوهش، طراحی و اعتباریابی الگوی برنامه درسی رشته‌های کاردانش با رویکرد کارآفرینی بود. برای دستیابی به این هدف چهار فعالیت عمده در قالب چهار گام، صورت گرفت. فعالیت اول در راستای شناسایی مهمترین مولفه‌های کارآفرینی از متون و منابع علمی با عنایت به روش اسنادی بود. فعالیت دوم نیز انجام مصاحبه با متخصصان کارآفرینی جهت شناسایی ویژگی‌ها و مولفه‌های کارآفرینی بود. فعالیت سوم طراحی الگوی برنامه درسی در قالب ۴ عنصر (هدف، محتوا، روش تدریس و ارزشیابی) بوده و در نهایت گام چهارم پس از تجمیع یافته‌ها، حذف موارد تکراری و طبقه بندی آنها، در راستای اعتباریابی الگوی برنامه درسی انجام شد.

بر اساس نتایج بدست آمده در فعالیت‌های اول و دوم، مولفه‌های خلاقیت، نوآوری، کارگروهي، پشتکار و رهبري به عنوان مولفه‌های اصلی برگزیده شده که برنامه درسی نیز بر اساس آن طراحی گردید.

خلاقیت: خلاقیت ترکیبی از قدرت ابتکار، انعطاف‌پذیری و حساسیت در مقابل عقایدی است که فرد را قادر می‌نماید خارج از تفکر معمول به نتایج بدیع و مفید بیندیشد که پیامد آن رضایت شخصی و خشنودی دیگران خواهد بود (اشترنبرگ^۱، ۲۰۱۶). رنجبریان (۱۳۹۲)، طوسی، تقدیسی و جمشیدی (۱۳۹۳) خلاقیت و نوآوری را از ارکان توسعه پایدار می‌دانند.

نوآوری: منظور از نوآوری خلاقیت متجلی شده و به مرحله عمل رسیده بوده، به عبارت دیگر نوآوری یعنی اندیشه خلاق تحقق یافت در سازمان‌ها می‌باشد (پوپا^۲، ۲۰۱۰). هلیبران (۲۰۱۰)، استریک و همکاران (۲۰۱۴) در پژوهش‌هایی خود به این مولفه به عنوان یکی از مولفه‌های اساسی در آموزش کارآفرینی اشاره نموده‌اند.

کارگروهي (تیمی): شامل، مهارت توانایی همکاری با دیگران در زمینه‌های مختلف اجتماعی - فرهنگی برای دستیابی به اهداف مشابه است (مهد نيزا و همکاران^۳، ۲۰۱۷). اگر خلاقیت و نوآوری را گام‌های ابتدایی کارآفرینی تلقی کنیم سنگ بنای اصلی فرایند کارآفرینی به حساب می‌آید (سلاح‌ورزی، ۱۳۹۷). این مهارت با تحقیق هلیبران^۴ (۲۰۱۰)، پاکو و پالینهاس (۲۰۱۱) مطابقت دارد.

پشتکار: پشتکار را می‌توان به معنی استقامت و پایداری و تلاش در پیش بردن امری مهم و رسیدن به هدفی معین تعریف کرد. داکورث^۵ (۱۳۹۷) در کتاب خود پشتکار را یکی از عوامل مهم و تاثیرگذار در موفقیت کارآفرینان می‌داند.

-
1. Sternberg
 2. Popa
 3. Mohd Nizah Et Al
 4. Heilbronn
 5. Duckworth

طراحی و اعتباربخشی الگوی مطلوب برنامه درسی رشته‌های ...

رهبری: رهبری به معنای تاثیرگذاشتن روی دیگران، نفوذ در دل آنها و همراه ساختن آنها می‌باشد (سوزا^۱، ۲۰۱۸). آپارسیو، اوربانو و گومز (۲۰۱۸) در پژوهش خود با عنوان "رهبری به عنوان یک محرک برای کارآفرینی" بر اهمیت رهبری در کارآفرینی اشاره کرده و همسو با این تحقیق است.

ریسک‌پذیری: ریسک کردن، به معنای اقدام کردن برای دستیابی به یک هدف یا خواسته یا برآورده کردن یک نیاز، در شرایطی است که می‌دانیم این اقدام ممکن است تبعات یا دستاوردهای منفی هم داشته باشد (چو و ورکمن^۲، ۲۰۱۴). مختارزاده، (۱۳۹۶) هبر و همکاران (۲۰۱۴)، هلیبران (۲۰۱۰) در تحقیق خود به اهمیت این مولفه در کارآفرینی توجه نموده‌اند.

یکی از ویژگی‌های اصلی رشته‌های کاردانش، مهارتی بودن آنهاست و برای اینکه یک مهارت به درستی کسب گردد تا بتواند هنرجو پس از فارغ التحصیلی از آن در جهت اشتغال خود بهره بگیرد نیازمند درونی سازی و اکتساب یکسری از خصایص (اخلاقیت، نوآوری، کارگروھی، پشتکار، ریسک‌پذیری و رهبری) است که الگوی پیشنهادی در راستای تحقق این امر است.

بر اساس فعالیت سوم، برنامه درسی هنرستان‌های کاردانش با رویکرد کارآفرینی در قالب ۴ عنصر و بر اساس منطق برنامه درسی تایلری طراحی گردید. مبانی زیربنایی الگو از لحاظ فلسفی، پراگماتیسم، از لحاظ روانشناختی، سازنده‌گرایی و از لحاظ علمی، منطق برنامه درسی تایلری بوده است. و این برنامه برای اولین بار در ایران برای شاخه کاردانش طراحی شده و از این نظر دارای نوآوری می‌باشد و دارای ویژگی‌های زیر می‌باشد:

- الگوی طراحی شده پیشنهادی بدیع و نو می‌باشد. به این دلیل که برنامه‌های درسی طراحی شده قبلی در سطح دانشگاه (اسمی، ۱۳۹۳)، مقطع متوسطه اول (امیدی، ۱۳۹۷) و در مقطع ابتدایی (سبزه، ۱۳۹۴ و مدرسی سریزدی، ۱۳۹۷) بوده

و توجهی به مقطع متوسطه دوم و خصوصاً شاخه کاردانش و فنی و حرفه‌ای شده است. همچنین این فقدان، در جستجوی پایگاه‌های اطلاعاتی در سطح جهانی نیز احساس می‌شود.

- در الگوی طراحی شده پیشنهادی هنرآموز به عنوان بازیگری فعال در نظر گرفته شده است و بیشتر فعالیت‌ها در قالب کار عملی ارایه شده است.

- در الگوی طراحی شده پیشنهادی به فعالیت‌های فردی و گروهی بصورت توأمان توجه شده است.

- در الگوی طراحی شده پیشنهادی به استفاده از تکنولوژی‌ها توجه شده است.

- در الگوی طراحی شده پیشنهادی به ارتباط بین بازار کار (صنعت) و هنرستان توجه شده است.

در ادامه الگوی مورد نظر توسط ۳۰ نفر از صاحب‌نظران برنامه درسی و کارآفرینی، کارشناسان دفتر تالیف کتب درسی شاخه کاردانش و دفتر کاردانش وزارت آموزش و پرورش و هنرآموزان اعتباریابی شده، که براساس دیدگاه آنان برنامه درسی طراحی شده در سطح مطلوب و مناسبی قرار داشته است.

همچنین پژوهش حاضر با پژوهش‌های نتایج پژوهش‌های اریکلا^۱ (۲۰۰۰) - گارتنر و وسپر^۲ (۲۰۰۴) - مقیمی و احمدپور داریانی (۱۳۸۵) - شرفی، مذبوحی و مقدم (۱۳۹۱) - علی میری (۱۳۸۷) - حسینی خواه، سلیمی و رستگار (۱۳۸۶) - هیتی و اگرمین^۳ (۲۰۰۴) - ماسالویبا (۲۰۰۸) - لوسزکیو (۲۰۰۸) - گلف^۴ (۲۰۰۴) - استیفنسون^۵ (۲۰۰۷) - عبدالله زاده، شریف زاده، عربیون و طلایی (۱۳۹۱) ؛ سولومون، دوفی و ترابیشی^۶ (۲۰۰۲) - وفایی (۱۳۹۱) - لاناپان و دیواراج^۷ (۲۰۱۱) -

1.Erkkila
2.Gartner, & Vesper
3.Hytti & O'Gorman
4.Golf
5.Stephenson
6.Duffy, & Tarabishyduffy, & Tarabishy
7.Lonappan,& Devaraj

طراحی و اعتباربخشی الگوی مطلوب برنامه درسی رشته‌های ...

پوتر (2008) - لیبنبرگ و ماتپوس^۱ (2012) - رای، مارتین، انتکلیف و هانون^۲
(2012) - پیروپوندوس و دیموی^۳ (۲۰۱۴) همسو و هماهنگ بوده است.

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر، بازنگری و اصلاح برنامه‌های درسی موجود کار دانش و نیز بازآموزی هنرآموزان بر اساس الگوی طراحی شده جدید پیشنهاد می‌گردد.

منابع

قرآن کریم

احمد پور داریانی، محمود (۱۳۹۴)، *کارآفرینی*، تهران: نشر ساکو.

اوزمن، هواردا؛ کراور، سموئل ام (۱۳۹۶)، *مبانی فلسفی تعلیم و تربیت*، ترجمه گرو علوم تربیتی، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

باقری نوع‌پرست، خسرو و حیدری، سمیرا (۱۳۹۵)، *ارائه الگویی نظری در برنامه درسی آموزش حرفه‌ای براساس فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران*، مجله‌ی *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*، سال اول - شماره ۲

برزگر، محمود (۱۳۸۲)، *مطالعه وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان رشته‌های نقشه‌کشی ساختمان و حسابداری شاخه کار دانش در شهرستان‌های استان تهران*، طرح پژوهشی سازمان آموزش و پرورش شهرستانهای استان تهران

برزگر، محمود (۱۳۸۱)، *بررسی وضعیت اشتغال مهارت آموختگان رشته‌های کامپیوتر و الکترونیک شاخه کار دانش شهر تهران*، طرح پژوهشی، سازمان آموزش و پرورش شهر تهران.

برنامه درسی ملی (۱۳۹۱). تهران: وزارت آموزش و پرورش

پاینده، ابوالقاسم (۱۳۸۸)، *نهج النصاحه*، قم: پارسیان

تقی زاده، عباس؛ حاتمی، جواد؛ وقاسمی، مریم (۱۳۹۷)، *بررسی کیفی اصول حاکم بر طراحی آموزشی مبتنی بر نظریه انعطاف‌پذیری شناختی در ترکیب با راهبردهای داربست‌سازی*، پژوهش در برنامه ریزی درسی، ش ۵۹

-
1. Liebenberg, & Mathews
 2. Rae, D., Martin, L., Antcliff, V., & Hannon
 3. Piperopoulos, & Dimov
- ۱۴۵

جهانگیری، علی؛ کلانتری ثقفی، ربابه (۱۳۸۷)، بررسی و سنجش ویژگی های کارآفرینی

مدیران - مطالعه موردی: شرکت مخابرات، نشریه توسعه کارآفرینی، شماره ۱.

حسینی خواه، علی؛ رستگار، احمد؛ سلیمی، جمال (۱۳۸۶) آیا می توان کارآفرینی را آموزش

داد، ماهنامه کار و جامعه. ش ۹۰-۸۹

خانی جزنی، جمال (۱۳۸۸). تأثیر آموزش کارآفرینی بر ارتقای فرهنگ کارآفرینی در دانشگاه های

کشور، مجله اقتصاد و تجارت نوین، شماره ۱۰-۱۱، پاییز و زمستان، ص ۲۶۸.

خسروی، رحمت اله؛ کافی زاده، منصوره (۱۳۹۱)، تحلیل بر منطق تایلر در برنامه ریزی

درسی: مضامین موجه و مغفول، آموزش و ارزشیابی (علوم تربیتی)، دوره ۵، شماره

۱۸

خوب، علی اکبر؛ محمدزاده، کمال؛ کشاورز، محمد؛ علیدادی، محمدرضا (۱۳۹۱). تاثیر

برنامه درسی کارآفرینی بر تمایلات کارآفرینانه هنرجویان سال سوم شاخه های فنی

حرفه ای و کاردانش هنرستان های شهر داراب، دومین کنفرانس دانشجویی کارآفرینی

کشور، تهران: دانشگاه شاهد.

داک ورث، آنجلا (۱۳۹۷)، *سرسختی: قدرت اشتیاق و پشتکار* (ترجمه سیده سمانه

سیدی). تهران: نوین توسعه

دلاور، علی (۱۳۹۶). روش تحقیق در روان شناسی و علوم تربیتی (نوبت چاپ ۴۸). تهران: نشر

ویرایش

رزی، جمال (۱۳۹۶)، ارائه مدلی برای معلم اثربخش و بررسی تناسب آن با استلزامات

اسناد بالادستی نظام آموزش و پرورش ایران، پژوهش در برنامه ریزی درسی سال

چهاردهم، دوره دوم، شماره ۲۸ (پیاپی ۵۵)

رضوی محمودآبادی، سید محمد جواد؛ قهرمان تبریزی، کوروش؛ زارعی محمود آبادی، محمد

(۱۳۹۵)، شناسایی و رتبه بندی عوامل مؤثر بر کارآفرینی در ورزش با رویکرد

منسجم تحلیل چند معیاره و کپلند، پژوهشنامه مدیریت ورزشی و رفتار حرکتی،

شماره ۲ رنجبریان، رسول (۱۳۹۲)، خلاقیت و نوآوری در سازمان ها، ماهنامه

اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه - شماره ۱۶۱

طراحی و اعتباربخشی الگوی مطلوب برنامه درسی رشته‌های ...

روشن، محمد رحیم؛ سیفی، الهام؛ عبداللهی، بیژن؛ نوکانی، ژیلدا؛ بنی جمالی، زهرا (۱۳۹۳) بررسی رابطه بین آموزش کارآفرینانه معلم (اهداف، محتوا، ضرورت و محیط آموزشی) با روحیه کارآفرینانه دانش آموزان متوسطه شهر تهران. اندیشه‌های نوین تربیتی، ۱۱-۱

ریاحی‌نژاد، حسین؛ شرکایی‌اردکانی، جواد؛ رزاقی، هادی؛ نویدادهم، مهدی (۱۳۹۵)، مجموعه مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش (ویژه مدارس)، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

سالمی، محمد (۱۳۸۶)، موانع و راههای توسعه کارآفرینی دانش‌آموختگان فنی و حرفه‌ای و کار و دانش، فصلنامه تخصصی اشتغال و کارآفرینی رویش، شماره ۱۶

سبحانی نژاد، مهدی؛ مقدم، مینا (۱۳۹۲)، تبیین ابعاد و مولفه‌های نگرش جامع کارآفرینی و تحلیل آن در محتوای کتب درسی عمومی و تکمیل مهارت متوسطه کاردانش، فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی، شماره ۲۳.

سبزه، بتول (۱۳۹۴)، طراحی الگوی برنامه درسی کارآفرینی برای کودکان پیش از دبستان و ارزشیابی آن از دیدگاه متخصصان برنامه درسی، کارآفرینی و مربیان، فصلنامه مطالعات پیش‌دبستان و دبستان، دوره ۱، شماره ۱

سیف، علی اکبر (۱۳۹۷)، روانشناسی پرورشی نوین: روانشناسی یادگیری و آموزش، تهران: نشر دوران

شرفی، محمد؛ مقدم، مینا؛ مذبحی، سعید (۱۳۹۱). برنامه درسی آموزش کارآفرینی: هدف، محتوا، روش تدریس و شیوه ارزشیابی، فصلنامه ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی. دوره ۱ ش ۳

شریعت زاده، مهدی (۱۳۸۲)، بررسی وضعیت تحصیلی و شغلی فارغ‌التحصیلان نظام جدید آموزش متوسطه کشاورزی در ایران، فصلنامه علمی - ترویجی تعلیم و تربیت، شماره ۷۶.

شریعت زاده، مهدی (۱۳۸۸)، بررسی وضعیت تحصیلی و شغلی فارغ‌التحصیلان شاخه کار و دانش در رشته‌های کامپیوتر، امور مالی و حسابداری و زراعت و مقایسه آن با وضعیت فارغ‌التحصیلان شاخه نظری، فصلنامه‌ی تعلیم و تربیت، ۱۰۰، ۲۶-۷.

شریعتمداری، علی (۱۳۹۴)، *جامعه و تعلیم و تربیت: مبانی تربیت جدید*، تهران: موسسه انتشارات امیرکبیر

صادقی فسایی، سهیلا؛ عرفان منش، ایمان (۱۳۹۴)، *مبانی روش‌شناختی پژوهش اسنادی در علوم اجتماعی*، راهبرد فرهنگ، شماره ۲۹
صلاح ورزی، حسین (۱۳۹۷، ۱۲ خرداد)، *کارآفرینی و کار تیمی*، کسب و کار (همشهری)، شماره ۷۳۹۹

صالحی، کیوان؛ زین آبادی، حسن رضا؛ کیامنش، علیرضا (۱۳۸۶)، *نگاهی تحلیلی بر عملکرد هنرستان‌های کار و دانش موردی از ارزشیابی کیفیت بروندادهای هنرستانهای کار و دانش منطقه ۲ شهر تهران*، فصلنامه نوآوری آموزشی، شماره ۱۶ (۵)، ص ۱۶۳-۱۱۹.

طوسی، رمضان؛ تقدیسی، احمد؛ جمشیدی، علیرضا (۱۳۹۳)، *کارآفرینی روستایی و تعیین عوامل مؤثر بر آن؛ (مطالعه ی موردی: روستاهای شهرستان مینودشت)*، نشریه پژوهش و برنامه ریزی روستایی، شماره ۸

عبدی زاده، حسین؛ نظری، ابوالفضل؛ اسدزاده، سمیه (۱۳۹۱). *چگونگی تقویت روحیه کارآفرینی دانش‌آموزان مدارس متوسطه از طریق عناصر برنامه درسی*، دومین کنفرانس دانشجویی کارآفرینی کشور، تهران: دانشگاه شاهد.

عسگریان دهکردی، فاطمه (۱۳۹۳). *فرهنگ لغات کارآفرینی (به همراه تعاریفی از برخی از اصطلاحات)*، دانشگاه کشاورزی شهرکرد

فتحی‌واجارگاه، کوروش (۱۳۹۵)، *اصول و مفاهیم اساسی برنامه ریزی درسی*، تهران: علم استادان

کاوسی، طهماسب (۱۳۸۶)، *رابطه آموزش‌های کاردانش و فنی و حرفه‌ای با اشتغال در استان آذربایجان شرقی*، دو فصلنامه مدیریت و برنامه ریزی در نظام‌های آموزشی، ۱ (۱)، ۸۳-۹۳.

قانون نظام جامع آموزش و تربیت فنی، حرفه‌ای و مهارتی (۱۳۹۶). تهران: انتشارات مجلس شورای اسلامی

طراحی و اعتباربخشی الگوی مطلوب برنامه درسی رشته‌های ...

عبدالله زاده، غلامحسین؛ شریف زاده، ابوالقاسم؛ عربیون، ابوالقاسم و طلائی، مهدی (۱۳۹۱)، شناسایی و اولویت بندی سرفصل‌ها و محتوای دوره‌های آموزش کارآفرینی بر اساس کارکردهای کسب و کار، نامه آموزش عالی، ش ۱۸

علی میری، مصطفی (۱۳۸۷). آموزش کارآفرینی: پیدایش، توسعه، گرایش‌ها و چالش‌ها، نشریه توسعه کارآفرینی. دوره ۱ ش ۱

محمدامین زاده، لیلیا (۱۳۹۴)، ارزیابی برنامه‌ی درسی دوره‌ی متوسطه (شاخه‌ی کار و دانش) با نظر به موضوع کارآفرینی از دیدگاه متخصصان، دو فصلنامه‌ی نظریه و عمل در برنامه درسی، سال سوم - شماره ۶.

ملکی، حسن (۱۳۹۵)، برنامه‌ریزی درسی (راهنمای عمل). مشهد: پیام اندیشه

مختارزاده، مارال (۱۳۹۶)، ۵ دلیل برای ریسک‌پذیری کارآفرینان، برگرفته از سایت:

<https://www.aib.edu.au/blog/entrepreneurship/5-reasons-entrepreneurs-take-risks>

وفایی، وجیهه (۱۳۹۱). شناسایی روش‌های یاددهی اثربخش جهت پرورش کارآفرینان نوپا در آموزش‌های کارآفرینی، کار و جامعه. ش ۱۵۰

هزار جریبی، جعفر (۱۳۸۲)، "توسعه کارآفرینی و دانش‌آموختگان"، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره ۳

Acs, Z. and C. Armington (2016). "Employment growth and entrepreneurial activity in cities", *Regional Studies* 38 (8): 911-927.

Aparicio, S., Urbano, D., and Gomez, D. (2018). "Entrepreneurship and regional economic growth in Antioquia: An empirical analysis", *Economics and Business Letters*, 7 (2), 84-91

Burdus, E (2010). "Fundamentals of Entrepreneurship", Review of International Comparative Management Volume 11, Issue

Badawi, A. A (2013). "TVET and entrepreneurship skills", UNESCO-UNEVOC Revisiting global trends in TVET

Cho, S., Workman, J. E (2014). "Influences of gender, need for affect, and tolerance for risk-taking on use of information sources". *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*, 18 (4), 465-482.

Com, B (2012). "Fundamentals of Entrepreneurship", Super intendent, Shivaji University Press, Kolhapur-416 004

- Cope, J (2011). "**Entrepreneurial learning from failure: An interpretative phenomenological analysis**", *Journal of Business Venturing*, 26, 604–623.
- Di-Masi, Pau (2010) "**defining entrepreneurship**" <http://www.gdrc.org/icm/micro/define-micro.html>. Retrieved
- Driessen, M.P., Zwart, P.S (2010). "**The role of the entrepreneur in small business success: the Entrepreneurship Scan**" :working paper, *Groningen : university of Groningen*
- Ekankumo, B & Kemebaradikumo , N. (2011). "**Entrepreneurship and Entrepreneurial Education (EE): Strategy for sustainable Development**", *Asian Journal of Business Management*, 3 (3), 196-202.
- Erkkila, K. (2000). **Entrepreneurial education Mapping the debates in the United States, the United Kingdom and Finland**. New York, NY: Garland Publishing.
- Gartner, W. & Vesper, K. (2004). **Experiments in entrepreneurship education: Success and failures**. *Journal of Business Venturing*. 9 (0), 179-181.
- Goldstein, B.L (2016)." **Using the action research process to design entrepreneurship education at Cenderawasih University**" , *Procedia Social and Behavioral Sciences* 228
- Golff, L. (2004). **A New Paradigm for Business Education**.*Management Decision*, Vol.42, 3/4. pp. 499-507.
- Hadzima ,J (2010). "**Seven Characteristics of Highly Effective Entrepreneurial Employees**", *boston business journal*
- Heilbronn, S. (2010). "**Advancing Entrepreneurship in An Elementary School: A Case Study**", *International Education Studies*, 3 (2), 174.
- Hytty & O’Gorman (2004), “**What is enterprise education? An analysis of the objectives and methods of enterprise education programmes in four European countries**”, *Education + Training*, Vol. 46, no.1
- Huber, L. R., Sloof, R. and Van Praag, M. (2014). "**The Effect of Early Entrepreneurship Education: Evidence from a Field Experiment**", *European Economic Review*, 72 (2), 76- 97.
- Liebenberg, L., & Mathews, E. (2012). **Integrating innovation skills in an introductory engineering design-build course**. *International Journal of Technology and Design Education*, 22, 93–113.
- Lonappan, J, and Devaraj, K. (2011). **Pedagogical Innovations in Teaching Entrepreneurship. In: Eighth AIMS**. International Conference on Management, January 1-4, 513-518.

- Luczkiw, Eugene. (2008). **Entrepreneurship Education in an Age of Chaos, Complexity and Disruptive Change**. OECD Education & skills.No.18.pp.65-93
- Mathisen, T. Johansen, V & Mathisen, S. (2012). **Evaluation of Entrepreneurship in Education: A project between Junior Achievement Uganda and Junior Achievement – Young Enterprise Norway**. Østlandsforskning: Eastern Norway Research Institute.
- Mohd Nizah,M.Z., Hj mat,Z., Sulaiman,M., Che Husain,F. (2017). **"The Impact of Teamwork skills on Students in Malaysian Public Universities"**.*the social sciences*, 12 (9).
- Mongia,A.K. (2013). **"Characteristics and attitudes of successful entrepreneurs"**. *Norwegian University of Science and Technology*, Department of Industrial Economics and Technology Management
- Mwasalwiba, E.S. (2008). **Entrepreneurship education: a review of its objectives, teaching methods, and impact indicators**. *Education + Training Vol. 52 No. 1*,pp. 20- 47
- Nagel, T. & Larsen, A.K. (2013). **Entrepreneurship education Namibia (An Evaluation of the Implementation of Entrepreneurship Education and the role of NAMAS)**. Working Paper, Quality Education Development. Oslo, Norway.
- Oosterbeek, H., Praag, M. and Ijsselstein, A. (2014). **"The Impact of Entrepreneurship Education on Entrepreneurship Skills and Motivation"**, *European Economic Review*, 54 (3), 54- 442.
- Paço, A. D. and Palinhas, M. J. (2011). **"Teaching Entrepreneurship to Children: a Case Study"**. *Journal of Vocational Education and Training*, 63 (4), 593- 608.
- Pekkala Kerr,S., William,R.K (2017). **"Personality Traits of Entrepreneurs: A Review of Recent Literature"**. *Working Paper* 18-047
- Piperopoulos, P., & Dimov, D. (2014). Burst bubbles or build steam? Entrepreneurship education, entrepreneurial self-efficacy, and entrepreneurial intentions. *Journal of Small Business Management*, 52 (2). doi:10.1111/jsbm.12116
- Popa,I.L., Preda,G., Boldea.M., (2010). **"A theoretical approach of the concept of innovation"** ,*Managerial Challenges of the Contemporary Society*, no.1
- Potter, J. (2008). **Entrepreneurship and Higher Education: Future Policy Directions**. OECD Education & skills.No.18.pp.313-335.
- Rae, D., Martin, L., Antcliff, V., & Hannon, P. (2012). **Enterprise and entrepreneurship in English higher education: 2010 and beyond**. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 19, 380–401.

- Ryan, K., Cooper, J.M (2016). *Those who can Teach (14th)*, London: Birkbeck College London Houghton Mifflin company.
- Rockstar, R (2008) **Module for Entrepreneur Studies**: "GST 307
- Schramm, C. and Litan, R. (2009): **Up From Poverty**. Real Clear Markets. [Online]
http://www.realclearmarkets.com/Articles/2009/05/Up_From_Poverty.html.
- Solomon, G., Duffy, S. & Tarabishy, A. (2002). The state of entrepreneurship education in the United States: a national survey and analysis. *International Journal of Entrepreneurship Education*, 1 (1), 65-86.
- Stadler, A., M. J. Smith, A (2017). "**Entrepreneurship in vocational education: A case study of the Brazilian context**", *Industry and Higher Education*, Volume: 31 issue: 2, page (s): 81-89
- The Quality Assurance Agency (2018). "**Enterprise and Entrepreneurship Education: Guidance for UK Higher Education Providers**".
https://www.qaa.ac.uk/docs/qaas/enhancement-and-development/enterprise-and-entrepreneurship-education-2018.pdf?sfvrsn=15f1f981_8
- Stephenson, H. B. (2007). **Examining the Efficacy of Offering Service Learning for Credit with SIFE and SBI: an Exploratory Study**. – *Journal of Entrepreneurship Education*, 1, 1, 1-13.
- Sternberg, R; Kufman, J. & Grigorenko, L (2010). *Applied intelligence*. New York :Cambridge university press.
- Susa, M.J. (2018). "**Entrepreneurship Skills Development in Higher Education Courses for Teams Leaders**". *administrative science journal*.8 (2).
- Tyler, R. W (1949). **Basic principles of curriculum and instruction**, Chicago: the university of Chicago press.
- Zenner, L; Kumar, K; Pilz, M (2017). "**Entrepreneurship education at Indian industrial training institutes – a case study of the prescribed, adopted and enacted curriculum in and around Bangalore**" , *International journal for research in vocational education and training 4Technology Innovation Management Review*. Volume 7, Issue 6
- Zoltán, J. Á., László, S., Lloyd, A (2018). **The Global Entrepreneurship Index**. The Global Entrepreneurship and Development Institute, Washington, D.C., USA